

สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง

ศาสตราจารย์พิเศษ กุลพล พลวัน

สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง (self determination) เป็นสิทธิที่มีความสำคัญลำดับต้น ๆ ของสิทธิมนุษยชนทั้งหลายของสหประชาชาติ ดังเห็นได้จาก “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966” (ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีกติกาตั้งกล่าวเมื่อ พ.ศ. 2540) ข้อ 1 แห่งกติกาฯ ได้บัญญัติว่า

“ข้อ 1 ประชาชนทั้งปวงมีสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเองโดยอาศัยสิทธินั้น ประชาชนกำหนดสถานะทางการเมืองตนอย่างเสรี รวมทั้งดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเสรี ฯลฯ”

อย่างไรก็ดี ปัญหาที่ประเทศต่าง ๆ และประเทศไทยประสบเหมือนกันก็คือ ความหมายและข้อจำกัดของการใช้สิทธิประเภทนี้ว่ามีอยู่เพียงใด และเป็นประเด็นศึกษาที่น่าสนใจอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย

การพิจารณาปัญหาประเด็นนี้ควรต้องศึกษาการตีความของบรรดาองค์กรต่าง ๆ ของสหประชาชาติที่ได้เคยมีความเห็นร่วมกันว่า สหประชาชาติประสงค์จะให้การใช้สิทธิดังกล่าวนี้ครอบคลุมไปถึงเรื่องใดบ้าง ความเห็นร่วมกันของรัฐสมาชิกสหประชาชาติที่สำคัญมีอยู่ 2 ฉบับ คือ

1. ความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนตามกติกาว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

คณะกรรมการได้แสดงความเห็นถึงความหมายของสิทธิในการเจตจำนงของตนเอง (กติกาข้อ 1) และพันธกรณีของรัฐภาคีต้องปฏิบัติเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิดังกล่าว (มติที่ประชุมสมัยที่ 21 ค.ศ. 1984) โดยให้ความเห็นไว้ดังนี้

“ฯลฯ ข้อบทที่ 1 ได้ให้ความเคารพต่อสิทธิอันไม่อาจโอนกันได้ของมวลมนุษย โดยกล่าวไว้ในวรรคที่ 1 และที่ 2 ประชาชนทุกคนจึงมีอิสระในการ “กำหนดเจตจำนงในสถานะทางการเมืองและมีอิสระในการติดตามการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม” ฯลฯ”

สถานะทางการเมือง มีความผูกพันกับสิทธิทางการเมืองโดยตรง เช่นเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการประกาศศาสนาหรือความเชื่อถือของบุคคล สิทธิในการร่วมประชุมโดยสันติสมาคมกับผู้อื่น สิทธิที่จะได้สัญชาติและเลือกสัญชาติ สิทธิชนกลุ่มน้อยที่จะมีความคุ้มครองของตนเอง สิทธิบุคคลที่จะมีส่วนในรัฐกิจโดยตรงหรือผ่านทางผู้แทน สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิเข้าถึงบริการสาธารณะ ฯลฯ

“สิทธิในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมโดยเสรี” ก็ผูกพันกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเช่นกัน เช่น สิทธิที่จะทำงาน สิทธิที่จะมีสภาพการทำงาน ยุติธรรมและเอื้อประโยชน์ ค่าจ้างที่เป็นธรรมและรายได้เท่ากันสำหรับงานที่มีคุณค่าเท่ากัน สิทธิในความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควรสำหรับตน การทำงานที่ปลอดภัยและถูกพลาณามัย สิทธิจะก่อตั้งสหภาพแรงงาน ฯลฯ

2. ปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ

ในโอกาสที่สหประชาชาติได้ประกาศใช้ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ครบ 50 ปี สหประชาชาติจึงได้จัดประชุมรัฐสมาชิกสหประชาชาติในระดับโลกที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการในการส่งเสริมให้ “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966” และ “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ค.ศ. 1966” ได้มีผลบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

หลังจากการประชุมระดับโลกดังกล่าว ที่ประชุมก็ได้ร่วมกันประกาศ “ปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ” และปฏิญญาฯ ดังกล่าวได้กล่าวถึง “สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง” ไว้ใน ส่วนที่ 1 มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ตามปฏิญญาว่าด้วยหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความสัมพันธ์ฉันมิตรและความร่วมมือในหมู่ชนานาประเทศที่สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ **สิ่งนี้ไม่ควรถูกแปรเจตนาให้เป็นการมอบอำนาจหรือสนับสนุนการกระทำใด ๆ ซึ่งเป็นการตัดรอนหรือลดคุณค่าทั้งหมดหรือบางส่วนต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของเขตแดนหรือความเป็นหนึ่งเดียวทางการเมืองของอธิปไตยและความเป็นเอกราชแห่งรัฐ** ที่จะกระทำการอันสอดคล้องกับหลักการแห่งสิทธิอันเท่าเทียมกัน และสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเองของประชาชน อันจักเป็นการยึดครองรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชนทั้งหลายซึ่งเป็นเจ้าของดินแดนอันมีอาจมีการแบ่งแยกใด ๆ ฯลฯ”

ดังนั้น เมื่อ พ.ศ. 2540 ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 โดยไม่ได้ตั้งข้อสงวน แต่ได้จัดทำ**คำแถลงตีความเข้าใจ** (Interpretative declaration) ไว้รวม 4 ข้อ และในข้อ 1 ประเทศไทยได้ยืนยันการตีความ “สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง” ไว้ มีข้อความว่า

“1. ข้อบทที่ 1 วรรค 1 เรื่องการใช้สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง การกำหนดสถานะทางการเมือง การดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างเสรีว่าประเทศไทยเข้าใจการตีความของการใช้สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง **ตามที่ปรากฏในปฏิญญาสากลเวียนนาและแผนปฏิบัติการ** ซึ่งได้รับการรับรองจากที่ประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอันเป็นเอกสารระหว่างประเทศฉบับล่าสุดที่มีการตีความเกี่ยวกับสิทธิดังกล่าว **ซึ่งเอกสารฉบับนี้ระบุว่าการใช้สิทธินี้**

ไม่เกี่ยวกับการกระทำที่มีผลกระทบต่อคุณภาพแห่งดินแดนหรือเอกภาพทางการเมืองของรัฐ ฯลฯ แต่อย่างใด”

สำหรับรัฐธรรมนูญฯ 2560 ประเทศไทยมิได้มีบทบัญญัติถึงคำว่า “สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเองไว้อย่างชัดเจน” แต่ได้มีบทบัญญัติตามมาตรา 25 มีข้อความที่มีผลคล้ายคลึงกับ “สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง” ของสหประชาชาติ โดยมาตรา 25 บัญญัติว่า

“สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่ได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น”

ตัวอย่างเช่น การใช้สิทธิและเสรีภาพที่อาจขัดรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย เช่น การใช้สิทธิหรือเสรีภาพในการนับถือศาสนาไม่ยอมรับราชการทหาร โดยอ้างว่าขัดต่อมโนธรรมความเชื่อทางศาสนาของตน ตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางการเมืองฯ ค.ศ. 1966 ข้อ 8 ที่ว่า “ฯลฯ ในประเทศที่ยอมรับการไม่เห็นด้วยกับการเป็นทหารเพราะขัดต่อมโนธรรม จึงให้มีการรับใช้ชาติแบบอื่นใดแทน ตามกฎหมายว่าด้วยการคัดค้านต่อการเป็นทหารเพราะขัดกับมโนธรรม” ย่อมไม่ได้ เพราะรัฐธรรมนูญฯ 2560 มาตรา 31 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน แต่ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ฯลฯ” และมาตรา 50 บัญญัติว่า “บุคคลมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ ฯลฯ (5) รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ ฯลฯ” ดังนั้น โดยผลของรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 50 (5) บุคคลต้องรับราชการทหารตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ฉบับปัจจุบัน ส่วนจะมีข้อยกเว้นหรือผ่อนผันประการใดก็ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว รวมถึงในอนาคตอาจมีการแก้ไขกฎหมายยอมรับสิทธิปฏิเสธการเป็นทหาร โดยอ้างว่าขัดต่อมโนธรรมหรือศาสนา หรือให้ยกเลิกการเกณฑ์ทหาร แล้วจัดให้มีการรับใช้ชาติด้วยวิธีการสมัครใจ หรือยอมรับให้มีการรับใช้ชาติด้วยทำงานอย่างอื่นแทนการเป็นทหารเช่นกรณีของบางประเทศ

หรือเช่นกรณีบุคคลอาจปฏิเสธรับการรักษาจากแพทย์ทุกชนิดได้ เพราะรัฐธรรมนูญฯ 2560 มาตรา 28 วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิต และร่างกาย” ดังนั้นพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 8 วรรคแรก จึงบัญญัติว่า “ในกรณีที่มีผู้รับบริการปฏิเสธจะไม่รับบริการใด จะให้บริการนั้นมีได้” แต่มีข้อยกเว้นในวรรคสามว่า “ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับดังต่อไปนี้ (1) ผู้รับบริการอยู่ในภาวะที่เสี่ยงอันตรายถึงชีวิตและมีความจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือเป็นการเร่งด่วน ฯลฯ” รวมทั้งกรณีที่บุคคลเป็นผู้ป่วยที่อาการโรคน่าจะเป็นอันตราย

แก่บุคคลอื่น ๆ ก็ได้ให้อำนาจรัฐจัดให้เข้ารับการรักษาได้ทันที เช่น บุคคลที่ป่วยทางจิตซึ่งมีภาวะอันตรายและเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 26 – 27 หรือผู้ป่วยตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 มาตรา 34 (1) ที่อาจแพร่เชื้อโรคติดต่อร้ายแรงแก่ประชาชน ผู้ป่วยนั้น ๆ ย่อมจะปฏิเสธการรักษาไม่ได้

นอกจากนั้นตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 และกฎกระทรวง บุคคลอาจกำหนดการตายของตนว่า หากเจ็บป่วยใกล้สิ้นสุดชีวิต ตนไม่ประสงค์รับบริการของแพทย์ใด ๆ ที่จะยืดการตายในวาระสุดท้ายหรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยของตน ก็ให้เป็นไปตามเจตจำนงดังกล่าว

ข้อมูลข้างต้นอาจจะเป็นประโยชน์ประกอบการพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของ “สิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง” ทั้งของสหประชาชาติและตามรัฐธรรมนูญฯ 2560 มาตรา 25 ได้บ้างตามสมควร

